

EVOCACIÓ DE PERE GRASES EN EL SEU CENTENARI. DUES CARTES DES DE L'EXILI A MN. TRENS

RESUM

Evocació personal de Pere Grases des del record en la commemoració del centenari del seu naixement. Amb el complement de dues cartes del 1947 a Mn. Manuel Trens des de l'exili, una de Pere Grases des de Cambridge i l'altra de Pere Mas i Perera des de Buenos Aires.

ABSTRACT

Personal evocation of Pere Grases on the occasion of commemorating the centenary of his birth, complemented by two letters from 1947 to parish priest Manuel Trens from exile. One of them was written by Pere Grases from Cambridge and the other one by Pere Mas i Perera from Buenos Aires.

Aquest any n'ha fet cent del naixement –per tant, l'any 1909– de l'erudit Pere Grases i González a la vilafranguina plaça de la Vall del Castell, una commemoració que, tot i els esforços a una i altra banda de l'Atlàntic de la fundació veneçolana que porta el seu nom, ha passat entre nosaltres absolutament desapercibuda, com a mínim en el moment de redactar aquestes línies a mitjans del mes de setembre, amb l'excepció d'un complet estudi d'Ildefonso Méndez Salcedo.⁽¹⁾

No és tant al doctor Grases erudit com a Pere Grases vilafranquí exiliat a qui volem referir-nos en aquestes línies, tot recordant anys d'amistat forjada en hores de conversa i en alguna iniciativa bibliogràfica o cultural compartida. Tot i això, és el seu, com succeeix en tants exiliats, un cas prou singular de trajectòria i peripècia humana que s'inicia el mateix 1937, quan aquell jove professor de la Universitat Autònoma de Barcelona emprèn, amb la seva esposa Assumpció Galofré i el seu llavors únic fill Pere Joan, el camí d'Amèrica. Grases marxa perquè des del seu càrrec de secretari de l'alcalde de Barcelona, Pi i Sunyer, ha validat una notable quantitat de salconduits a persones prou significades, en especial sacerdots, que veuen perillar la seva vida en l'ambient revolucionari que es viu a Catalunya des del 19 de juliol del 1936. De la mateixa manera, el 1939 és ben conscient que no pot tornar perquè la seva labor al costat de Pi i Sunyer al ministeri de la República i a l'Ajuntament de Barcelona el signifiquen en oposició al nou règim resultant del final de la guerra.

En aquests primera anys quaranta Grases s'ha situat ja en l'entorn universitari veneçolà i exerceix com a professor i investigador, amb estades a universitats europees com la de Cambridge

el 1947, amb escapada a Vilafranca, que certifica la carta a Mn. Trens que reproduïm més avall. El seu propòsit és tirar endavant una labor de recerca bibliogràfica que finalment –amb el suport d’una vida ben llarga i d’àmplia lucidesa mental– esdevindrà immensa i de la qual en són referència la vintena llarga de volums que configuren la seva obra completa, i que ara són en procés de complementació amb la publicació del seu epistolari.⁽²⁾ Aquesta àmplia labor, juntament amb la docent, que l’ocuparà tota la seva vida, restarà marcada per sempre per la necessitat de trobar a casa seva el reconeixement a aquesta labor i en alguns aspectes, potser fins que la Universitat de Barcelona (*“la meua universitat”* que deia ell sempre) als anys vuitanta li concedeix el reconeixement amb el doctorat honoris causa, molt després que l’hi hagin atorgat universitats europees i especialment americanes, tant de la banda llatina com dels Estats Units.

Tot i la medalla de la vila que li concedeix l’Ajuntament vilafranquí a la dècada dels noranta, Grases sap que el tall de l’exili és irreparable i que l’habitual gasiveria penedesenca i específicament vilafranquina –amb aquella mesquinesa característica de la vila botiguera que ell mateix havia retratat amb polèmica–⁽³⁾ difícilment li perdonarà el fet d’haver marxat i haver triomfat intel·lectualment fora de la resistència catalanista. En aquests paràmetres les figures de Rodolf Llorens i Jordana i Pere Mas i Perera rebran un tractament molt diferent, amb ells la vila es manifesta patriarcalista i acollidora, un posat caritatiu i comprensiu que no poden aplicar amb qui ha esdevingut una de les primeres figures de l’hispanisme. Els qui vam assistir al Fòrum Berger-Balaguer de Caixa Penedès a l’acte de presentació del volum català de les seves obres completes⁽⁴⁾ recordem encara unes paraules de Jordi Pujol, llavors encara president de la Generalitat i bon amic personal de Grases, que anaven justament en aquesta línia i que d’alguna manera valoraven de forma relativa la seva labor a terres americanes.

Tot i aquest caire agredolç que tenia una mica les seves estades entre nosaltres, Pere Grases era en la labor intel·lectual un home d’una constància i una tenacitat certament destacables. Amb més de noranta anys, el recordem encara al seu pis del vilafranquí carrer d’Amàlia –amagat de celebracions i reconeixements en terres americanes– en els mesos d’estiu, revisant i corregint galerades de les edicions dels seus treballs, amb aquella lletra menuda i impossible que només li entenia la Pepita Llorens, durant tants anys la seva mecanògrafa fins a la seva mort. Així les coses, Grases situava la constància en la seva labor d’estudi i recerca com a alternativa a una Vilafranca que no responia als seus paràmetres, situats encara, vulgues que no, en aquella “senyora vila” deslliurada i feliç del primer esclat republicà dels anys trenta. D’aquella etapa conservava un arxivador amb la correspondència del grup d’“Hèlix”, cartes de Rodolf Llorens, algunes d’elles prou esqueixades, com corresponia al caràcter del seu amic en els anys de joventut i revolució; altres de Pau Boada, amb dibuixets fets a bolígraf a les cantonades; o d’Antoni Amador en el neguit d’un enamorament que a casa seva no veien amb bons ulls; i encara de Joan Ramon Masoliver, qui en aquells anys exercia una mica de pare intel·lectual de tot el grup.

Vaig conèixer Pere Grases cap a finals dels anys setanta, a la masia de Montaspre. Va propiciar la trobada el comú amic i mestre José Ballester i el resultat va ser una primera entrevista a les pàgines de la premsa vilafranquina. L’il·lustre exiliat preparava els primers volums de la que seria l’edició de les seves obres completes. Curiosament, però, pretenia trobar un jove universitari disposat a anar a furgar a l’Arxiu d’Índies, a Sevilla. Des de llavors, crec que cap de les seves estades va deixar d’estar acompanyada d’una entrevista o un canvi d’impressions tot fent conversa una bona estona amb qui signa aquestes línies, primer a Montaspre, posteriorment a casa del

seu cunyat, al carrer de la Parellada –on un any em va sorprendre en lliurar-me un veritable feix de fotocòpies dels textos de balls parlats que conservava,⁽⁵⁾ no sé pas si al nostre país o a l'altra banda de l'Atlàntic– i finalment al pis del carrer d'Amàlia on encara vam fer conversa poc abans de morir, en la seva darrera estada a casa nostra, amb una lucidesa mental envejable tot i passar notablement de la norantena i malgrat que no podia parlar gaire sense emocionar-se en esmentar els detalls d'un món del qual ja sentia que s'acomiadava.

A la dècada dels vuitanta es va constituir la junta patronal de la Fundació Antoni i Vicenç Mestres Jané, amb seu a Vilafranca. Entre aquells primers patrons hi havia, a més de Pere Grases, Miquel Torres Carbó, Emili Giralt i Josep Tarín Iglesias, així com la doctora Carme Latorre, de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona. La presidia José Ballester i també hi constava l'alcalde de Vilafranca en raó del càrrec. Qui això signa va ser durant una colla d'anys el més jove d'aquella junta que lliurava diverses beques de postgrau i pot deixar constància de les converses que es generaven a l'entorn de la taula de dinar, que eren, però, d'allò més diverses i difícilment seguien una línia de plantejament que permetés un aprenentatge significatiu.

En el decurs de prop de dues dècades la presència de Pere Grases a Vilafranca fou constant, habitualment (excepte en els darrers temps) anava acompanyada de la programació d'una conferència sobre algun dels temes que estava treballant. L'espai de dissertació era sempre l'auditori del Museu de Vilafranca, tot i que hi havia qui assegurava que un armari mirall de cal Galofré coneixia amb anterioritat tota l'exposició acadèmica. No diré que sorprenia per la seva erudició perquè en Grases aquest era un tarannà habitual, però veritablement destacava la seva energia expositiva i la constant voluntat de recerca documental de la qual sorgien aquests i tants altres temes.

D'aquests anys també són bona part dels seus volums d'obres completes, en algun dels quals va aplegar aquestes conferències, així com la donació de les obres completes a Vilafranca, la preparació del *Diccionari dels catalans a Amèrica* en què va treballar amb intensitat aportant nombrosíssimes dades a un ampli equip de redactors, així com el conjunt de gestions per a la ubicació de la biblioteca i arxiu de Josep Tarín Iglesias a Vilafranca, a l'edifici del Museu al carrer de la Palma, instal·lació que es va inaugurar amb una conferència del mateix Grases a l'espai de la planta baixa de l'immoble. L'acte més significat d'aquests anys, però, a banda d'alguna celebració familiar, va ser l'honoris causa de la Universitat de Barcelona, a banda de la donació de la seva biblioteca a la Universitat Metropolitana de Caracas, donació que, evidentment, a Vilafranca es va viure amb llunyania i en algun cas amb una certa enveja.

Direm que, en línies generals, el seu era un caràcter de conviccions molt fermes, acostumat a deixar-se sentir i a imposar els seus arguments en el debat raonat, com es feia notar en la seva mateixa veu, afable però ferma. Em consta també que, a la mort de Miquel Torres Carbó, feia conversa amb el seu fill Miquel Agustí, a qui devia preguntar per la situació del comerç vitivinícola del Penedès. En el meu cas els temes recurrents eren la situació de la cultura a la vila, la vida al Museu, els universitaris vilafranquins (als quals seguia veient com en els anys trenta, farcits d'entusiasme per la cultura i proveïdors d'un neguit cultural vilafranquí que, evidentment, no existia), el funcionament de la cultura a iniciativa de la Casa de la Vila i no se salvaven del repàs l'alcalde de la vila i la mateixa Caixa Penedès.

La universalitat del seu món, però, sempre va quedar lluny d'una Vilafranca que havia guanyat població i activitat però havia perdut amb certesa el vell senyoriu. La seva obra ha estat catalogada, estudiada i valorada a nivell americà però resta, com tantes altres, inconclusa a casa nostra, difusa en un exili del qual en realitat no va tornar mai. D'aquí que la seva imatge sigui encara la d'aquell jove professor que va haver de fugir, el 1937, de la revolució a l'espai republicà i el 1939 del feixisme que dominava la seva terra.

DUES CARTES A MN. TRENS

Entre els papers diversos de Mn. Manuel Trens que es conserven a l'Arxiu Diocesà de Barcelona⁽⁶⁾ hem localitzat dues cartes soltes i esparses, una de Pere Grases des de Cambridge on devia estar exercint com a professor o ampliant estudis, i que a la vegada documenta un primer retorn a Vilafranca de l'il·lustre professor abans de 1937. L'altra és de Pere Mas i Perera⁽⁷⁾ des de l'Argentina, una i altra sense continuïtat. Pel caire dels temes que es tracten hom pot copsar amb facilitat que Manuel Trens mantenia un tracte epistolar constant amb un i altre i que portaven algun tema cultural d'edició entre mans; el més significatiu, però, és el to que l'absència dóna a un i altre.

Tot lamentant no haver pogut localitzar el conjunt d'aquesta correspondència i a l'espera de la biografia sobre Pere Mas que es prepara des de fa tants anys o el treball que sabem que porta a terme la Fundació Pedro Grases a Caracas, entre la labor de la qual hi ha l'ordenació i, si pot ser, la transcripció i edició de la correspondència de l'il·lustre professor, en fem la transcripció, amb notes nostres, i deixem a la consideració de qui ho llegeixi la tonalitat i els detalls.

*P. Grases,
7 Irving Terrace
CAMBRIDGE 38, Mass.*

18 de gener del 47

Estimat amic Mn. Manuel:

En dos dies he rebut tres respostes negatives a propòsit del llibre de Kondakoff.⁽⁸⁾ Una casa de Boston i dues de Nova York m'han contestat negativament. I per tant, encara que per a dir que no ho trobo, ja puc escriure-li. Però no podia pas sense alguna cosa concreta, reprendre el contacte després de la visita a la vila de la més típica.

Altra vegada ficat entre papers i llibres i lluny del món. Disfruto com mai. La visita al Penedès m'ha deixat una engruna d'enyorament que Déu-nos-en-guard que creixi, perquè aleshores no tindria més remei que retornar a les comes empolsades, els camps i les masies, com deia la Saavedra,⁽⁹⁾ em sembla.

Com està la seva gent? Li prego dongui molts records al Joan i al Mariano⁽¹⁰⁾ i a les famílies respectives. Els recordo amb simpatia. I el Museu, i tantes coses de la vila que té una mena d'atracció extranya. Fa que tots els vilafranquins formem una 'maffia' molt particular. És clar aquest lligam, quan anant pel món en tropeces algun. Aleshores surt un sentit nou, que és el que deu donar la Rambla

o les Voltes o la comarca, que dóna una especial comunicació i a la vegada una particular receptivitat.

Si alguna vegada li vaga, envïim algun llibre. Li agrairé. Queda tan lluny tot el que es fa a casa nostra, que el que trobo per atzar em sembla com un miracle.

I mani si alguna cosa puc fer. Ja sap que pot disposar amb tota llibertat.

Molts records a Mn. Anglès,⁽¹¹⁾ i rebi vostè amb els records dels meus, el testimoni de l'afecte del seu invariable amic.

P. Grases

* * *

Buenos Aires, 6 de juny del 1947

Molt estimat Mossèn Manuel:

He anat esperant per contestar la seva lletra del 27 de gener proppassat, perquè esperava de poder-li dir que ja havia rebut els llibres que m'anunciava. Però és el cas que he anat esperant i esperant i no he rebut res fins ara. No sé pas què haurà passat, perquè visc al davant d'una sucursal del Correu i molt seguit em porten correspondència, la qual cosa fa que els carters em coneguin, si més no, de nom. He preguntat, i debades. Per fi, no he tingut més paciència i m'he decidit a posar aquestes quatre ratlles per si pot fer reclamar vostè al Correu espanyol.

Ara que aquest retard –si només és retard– haurà superat la crisi plantejada a les impremtes per les demandes obreres que han culminat en un augment dels jornals en un 50%, cosa que encareix considerablement el preu de les edicions argentines. Això podria anivellar el de les espanyoles si ací els representants, per a obtenir un major guany, no traduïssin les pessetes amb tanta exageració.

El Missalet català podria, com diu, tenir èxit entre els catalans de l'Argentina. Es podria anunciar a la revista de la “Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat”, de Buenos Aires, que es diu Virolai, encara que els fills dels antics residents solen parlar ja castellà.

Celebro molt de saber que continua al mateix lloc i amb les mateixes activitats d'abans i li desitjo molts èxits. Tots ens anem fent vells.⁽¹²⁾ La meva preocupació és aprimar-me i rebaixar la pressió i conjurar uns esvaniments que d'ençà de la guerra, periòdicament, em donen malestar. És la vida i estic resignat a seguir-ne el curs, tot i que em dol no haver-me pogut desistir com hauria volgut.

Cregui que em deleixo molt de no poder ésser en aquestes reunions de què em parla. A veure si sota el seu guiatge aquests estudiants vilafranquins⁽¹³⁾ escometen aquells estudis que els que els han precedit no han pogut dur a terme. Jo estic engrescat en una Història econòmica de Catalunya (he pogut trobar molta més documentació de la que pensava) i en una Filosofia popular catalana del diner i

de la riquesa. *Ho faig a estones i amb ganes de fer-ho ben fet. No sé si realment ha sortit un llibre de Joan Amades El diner que he vist com aparegut el 1938, però que no he pogut tenir a mà. A més a més, tinc moltes coses començades... que no puc acabar mai. Una biografia d'Alí-Bei, que penso acabar a Barcelona, si mai hi torno, perquè em manca documentació, i altres treballs.*

Pot dir-li al Valero⁽¹⁴⁾ que a l'Argentina els llibres de medecina tenen molta acceptació.

Saludi als seus germans, el Valero, el Manuel Feliu⁽¹⁵⁾ i, amb molts records dels meus, el saluda afectuosament.

Pere Mas

P. Lacroze, 2534-C-bajos.

Buenos Aires.

NOTES

- (1) Ildefonso MÉNDEZ SALCEDO, *Pedro Grases. Claves para el estudio de una obra de investigación histórica*, Biblioteca de autores y temas tachirenses, Caracas, 2009.
- (2) Una part de la correspondència entre Pere Grases i Carles Pi-Sunyer en els anys d'exili és a VV.AA., *Andrés Bello: documentos para el estudio de sus Obras completas, 1948-1985*, Fundación Pedro Grases, Caracas, 2002. Potser també al volum 21 de les obres completes de Grases, que no hem tingut al nostre abast, dedicat a aplegar una àmplia selecció epistolar, Fundación Pedro Grases, Caracas, 2002.
- (3) Pere GRASES, "El mercat de Vilafranca" a *Revista del Casal de La Principal*, Vilafranca del Penedès, 1931-1932. També podeu veure Ramon Arnabat i Mata i Joan Solé i Bordes, *Societat i cultura a la Vilafranca de la II República. La generació de la "Revista del Casal de La Principal"*, Societat La Principal, Vilafranca, 2007.
- (4) Pere GRASES, *Hores de joventut i de maduresa*, Seix Barral, Barcelona, 1987. Obra completa vol. 16.
- (5) Va fer constar aquest lliurament en nota a peu de pàgina al volum *Hores...*, pp. 272. De tots aquests documents –a excepció del *Ball de les Criades*, que crec que vaig perdre– en vaig fer lliurament a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès.
- (6) Arxiu Diocesà, Bisbat de Barcelona, Fons Manuel Trens, lligall 16, indicació exterior "Autògrafs. Vell".
- (7) Sobre la correspondència Mas i Perera-Manuel Trens podeu veure: Joan SOLÉ I BORDES, "Pere Mas i Perera, trenta anys absent. Una carta" a *Del Penedès*, núm. 16, tardor 2007.
- (8) Amb tota probabilitat es refereix a Nikodim Paulovich Kondakoff, i en concret suposem que la demanda es referia a la seva *Historie de l'art Byzantin considéré principalement dans les miniatures*, publicat en dos volums a París el 1886 i el 1891.
- (9) Anna Maria de Saavedra, poetessa i traductora vilafranquina.
- (10) Joan i Mariano Trens i Ribas, germans de Mn. Trens. Sobre la família Trens podeu veure Joan SOLÉ I BORDES i Joan CERCÓ I RIMBAU, *El llibre de les catànies i les coques de Vilafranca. Postres i llepolies del Penedès*, Cossetània, 2009.
- (11) Higiní Anglès, sacerdot i erudit, company i amic de Mn. Trens.
- (12) Pere Mas tenia en aquell moment 46 anys i Manuel Trens 55, eren gairebé de la mateixa generació.
- (13) Sens dubte es refereix als treballs del grup del Centre d'Estudis Vilafranquins CEP que Manuel Trens tutelava dins el Museu de Vilafranca, la figura més destacat del qual seria, indubtablement, Emili Giralt i Raventós. Podeu veure Joan SOLÉ I BORDES, "Imatge vilafranquina d'Emili Giralt i Raventós", a *Del Penedès*, núm. 18, primavera-estiu 2008.
- (14) Es refereix a Jaume Valero Ribas, metge i escriptor, familiar de Mn. Trens, que va realitzar interessants col·laboracions a les publicacions vilafranquines del 1920 i 1930 i també a la I Exposició d'Art del Penedès del 1926. Podeu veure Joan SOLÉ I BORDES i Joan CERCÓ I RIMBAU, *El llibre de les catànies...*, pp. 35.
- (15) Fundador del Museu de Vilafranca, col·leccionista d'art, va dirigir la institució d'art barcelonina Sala Gaspar.